

**ȚĂRANII ȘI REFORMELE.
SPAȚIUL ROMÂNESC ÎN SECOLUL AL XVIII- LEA**

**PEASANTS AND REFORMS. THE ROMANIAN SPACE
IN THE 18TH CENTURY**

PAYSANS ET RÉFORMES. L'ESPACE ROUMAIN AU XVIII E SIÈCLE

Leonard - Mihail RĂDULESCU¹

Rezumat: Această lucrare este dedicată ilustrării schimbărilor sociale care au avut loc în secolul al XVIII-lea în spațiul locuit de români. Am încercat să rezum schimbările politice majore care au declanșat evenimentele sociale și să le explic în funcție de impactul pe care l-au avut asupra populației locale. Există, de asemenea, alte aspecte referitoare la migrația dintre Transilvania, Moldova și Walahia, la apogeul acestor evenimente. Am scris și ceva legat de antropologie, mai exact despre modul în care ungurii i-au văzut pe românii din Transilvania.

Cuvinte cheie: secolul XVIII, migrație, fanarioți, dominația habsburgică, țărani

Abstract: This paper is dedicated to illustrating the social changes that have taken place in XVIII century in the space inhabited by Romanians. I tried to sum up the major political changes that triggered social events and to explain them depending on the impact they had over local population. There are also some other aspects regarding migration between Transilvania, Moldova and Walahia at the height of those events. I also wrote something related with antropology, more precisely about how the Hungarians saw the Romanians from Transylvania.

Keywords : XVIII century, migration, Fanariots, Habsburg domination, peasants.

Resumé: Cet ouvrage est dédié à illustrer les changements sociaux qui ont eu lieu au XVIIIe siècle dans l'espace habité par les Roumains. J'ai essayé de résumer les changements politiques majeurs qui ont déclenché les événements sociaux et de les expliquer en fonction de l'impact qu'ils ont eu sur la population locale. Il y a aussi d'autres problèmes liés à la migration entre la Transylvanie, la Moldavie et la Valachie, au plus fort de ces événements. J'ai aussi écrit quelque chose sur l'anthropologie, plus précisément sur la façon dont les Hongrois voyaient les Roumains en Transylvanie.

Mots-clés: XVIIIe siècle, migration, phanariots, domination des Habsbourg, paysans

Prolog metodologic

În rândurile de mai jos am încercat expunerea situației țăranilor români din spațiile Țării Românești, Moldovei și Transilvaniei. Am ales o gamă largă de surse pentru a putea compara și expune situația cât mai bine, de asemenea spre a putea oferi

¹ Student la Facultatea de Istorie a Universității din București.

și cititorului în caz că acesta este interesat cât mai multe opțiuni de cercetare. Cea mai utilă sursă pentru spațiul extracarpatic mi-a fost cartea lui Radu Rosetti intitulată *Pământul sătenii și stăpânii în Moldova*, publicată la București în 1907. Aceasta s-a dovedit foarte folositoare pentru a putea înțelege situația din Moldova, autorul punând în valoare atât relatări orale păstrate sub formă scrisă cât și foarte multe documente din vremea respectivă. Pentru Țara Românească, deși nu am menționat-o deloc în notele de subsol, m-am documentat din cartea Ioanei Ionescu, *Microistoria Văii Teleajănelui văzută prin elitele sociale*, Ploiești 2019, care m-a trimis la foarte multe relatări din mai multe studii largi de istorie, precum cel al lui Ștefan Meteș care mi-a fost de folos în contextul migrației.

O altă carte de care mi-am folosit din plin, este cea a lui Constantin Giurescu, *Studii de istorie locală; Vechimea rumâniei, Despre rumâni, Despre Boieri*, (București, 1943). Asemănătoare cu cartea lui Radu Rosetti, și aceasta tratează foarte multe elemente de istorie socială expunând o serie importantă de documente din cancelaria Țării Românești, comparând situația cu cea din Moldova.

O altă carte pe care am citat-o de foarte multe ori este studiul social întreprins de Melinda Mitu și Sorin Mitu *Ungurii despre români, Nașterea unei imagini etnice* (Iași 2014), care oferă foarte multe relatări și păreri ale ungarilor și sașilor din Transilvania despre colocatarii lor, românii. Acestea sunt adunate din ziare, documente de cancelarie, jurnale și puse sub formă de compilație aborând mai multe teme precum punctul de vedere al ungarilor despre originea românilor, cum văd ei portul, religia și locuințele românilor sau activitățile acestora. Prin folosirea și analizarea mai multor surse, pe lângă scopul istoric, lucrarea capătă și o dimensiune antropologică expunând tema din mai multe direcții, reușind sper eu, să constituie prin abordare și creativitatea, o sinteză capabilă să abordeze onorabil tema mai sus enunțată.

Secolul al XVIII-lea a însemnat pentru spațiul românesc o serie de schimbări majore în ceea ce privește planul politic și mai ales cel social. Pe de-o parte, în Moldova și Țara Românească se instalează domniile fanariote (1711/1716), situația țărănimii îmbunătățindu-se în deceniile următoare prin seturile de reforme aplicate de către domnii fanarioți, de exemplu desființarea „*rumâniei*”².

În Transilvania, pe de altă parte, nu se schimbă doar conducerea, dat fiind faptul că austriecii ocupaseră provincia la finele secolului al XVII-lea, au loc și evenimente de ordin religios și social, printre care apariția Bisericii Greco Catolice, răscoala lui Francisc Rakoczy al II-lea³ și adoptarea mai multor seturi de reforme care fie defavorizează țărani⁴, fie îi avantajează. Aceste neliniști provocate de evenimentele enunțate mai sus, îi determinaseră pe mai mulți oameni să fugă înspre

² Constantin, Giurescu, *Istoria Românilor Vol. III; De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârșitul epocii fanariote (1601-1821)*, București, 2010, p. 506.

³ Ștefan, Meteș, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX*, București, 1977, p. 91.

⁴ Înființarea regimentelor grănicerești, reforme regale nepuse la punct de către nobilime, relaxarea sarcinilor iobăgimii.

Țările Române, găsind un climat mai prielnic și nu la fel de sufocant ca în Transilvania.

În Moldova și Țara Românească, țăranii dependenți poartă binecunoscutele denumiri de *vecini* sau *rumâni*, fiind locuitori cu drepturi limitate, care trebuiau să muncească o parcelă de pământ (moșie). Vecinul nu putea părăsi satul de care aparținea, pentru că-și păgubea stăpânul, birul fiind pus pe sat, deci fiecare locuitor plătea cotă parte. În momentul în care se constata lipsa unui sătean, ceilalți erau obligați să acopere pierderea survenită odată cu lipsa respectivului, sau partea celui dispărut să fie acoperită de către boier din banii lui⁵. Dacă fugarul era prins, uneori chiar și după mai mulți ani, era „adus cu toate bucatele lui”, înapoi în zona de unde a fugit, unde era pus să plătească dările pe perioada cât a fost plecat și ulterior bătut⁶.

Această fugă a țăranilor era deja un lucru foarte frecvent la finele secolului al XVII-lea, începutul secolului al XVIII-lea, mai ales că numărul țăranilor care deveneau vecini creștea⁷. Țăranii șerbi, nu puteau de asemenea să se alinieze vreunei funcții în slujba domnească (vânător, călăraș, paștir), în schimb puteau să fie vatamani⁸, iar soțiile lor erau considerate libere⁹. Vecinii erau mai mulți în nordul Moldovei, la Suceava, Neamț, Hotin sau Cernăuți¹⁰. Statutul lor s-a tot îmbunătățit spre finele secolului al XVII-lea, mai ales în Moldova din timpul domniei lui Constantin Duca (1693-1695), acesta favorizând eliberarea țăranilor de vecinărie sau rumânie¹¹. Interesant este că până la finele secolului al XVII-lea nu vedem țărani vânduți în afara satului de care aparțineau.

Ei se împărțeau odată cu satul dacă era vândut sau boierul murea¹² aflându-se sub proprietatea stăpânului lor, dar nu o proprietate personală. Conform lui Constantin Giurescu, această stare se transmite din tată în fiu. Țăranul rumân sau vecin, se poate căsători cu oricine, deoarece stăpânul său nu are dreptul să se amestece¹³. Un lucru pe care nu l-am mai întâlnit în alte cărți se referă la „proprietatea” vecinului sau rumânului. Tot Constantin Giurescu, analizând o serie de documente din secolul al XVII-lea și al XVIII-lea, constată că țăranului îi aparțin toate acele lucruri construite sau sădite de el pe moșie, de exemplu via, moara sau livada, singura obligație pe care o are față de proprietar fiind dijma¹⁴. „Rumânul datorește stăpânului său găleată, dar și

⁵ Radu, Rosetti, *Pământul sătenii și stăpânii în Moldova*, București, 1907, p. 259, 265.

⁶ *Ibidem*, p. 266.

⁷ Fuga era provocată de taxele care creșteau, provocând fenomenul numit „spargerea satelor”.

⁸ Conducător al obștii sătești.

⁹ *Ibidem*, p. 268.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Constantin, Giurescu, *Istoria Românilor Vol. III; De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârșitul epocii fanariote (1601-1821)*, București, 2010, p. 505.

¹² Radu, Rosetti, *op. cit.*, p. 269.

¹³ Constantin, Giurescu, *Studii de istorie locală; Vechimea rumâniei, Despre rumâni, Despre Boieri*, București, 1943, p. 145.

¹⁴ *Ibidem*, p. 147.

lucru”¹⁵. Acest lucru dovedește că rumânia, este mai de grabă o dependență de stăpân decât de moșie, legătura cu pământul constând doar în munca agricolă¹⁶, în rest toate îmbunătățirile aduse respectivei moșii fiind bunurile personale ale țaranului. În materie de taxe, avem „găleata”, care era practic dijma din produsele obținute în urma cultivării pământului, „datul” care reprezenta cotă parte din dările pentru pășunat și „lucrul” sinonim cu claca¹⁷. Din ceea ce am citit am observat că diferența dintre dijma¹⁸ și găleată¹⁹ nu este foarte bine delimitată, dijma, după Constantin Giurescu are un caracter general percepându-se o cotă parte din legume, în cereale cânepă sau fân²⁰. Găleata, este documentată mai puțin, însă se știe de existența unei găleți boierești și unei găleți domnești, fiind probabil taxele percepute după cum spun și numele de către boier și domnie²¹. Rumânii mai dau stăpânilor lor pe lângă găleată, o cotă parte din vin²² și fân²³. „*Datul*”, consta în taxe pe vite și stupi. Numele acestei taxe, se va aplica mai târziu pentru a desemna veniturile din taxa pentru pășunat²⁴.

„*Lucrul*”, ultima formă de dijma, reprezenta claca, munca pe care țăranii trebuiau să o presteze la cererea stăpânului. În timpul celei de-a doua domnii a lui Mihai Racoviță în Moldova (1707-1709) s-au mai adăugat alte taxe pentru boieri: „*pogonfiritul de vii*, câte un galban de pogon, *vadraritul de vii*, de câte patru bani pe vadra și apoi, la începutul iernii, *furdritul*, de câte doi ughi de horn”²⁵. Acestea au afectat evident și țăranii prin faptul că au trebuit să muncească și să aibă o producție mai bună.

Pe lângă acești țărani dependenți, există și cei liberi care nu au vreo obligație în muncă și nu trebuie să dea ascultare, dar nu sunt scutiți de dijma fiind nevoiți să lucreze pe pământul altuia²⁶. Ulterior, aceștia au fost constrânși să muncească mai mult deoarece rumânii se împrăștau, țăranii liberi fiind amenințați cu alungarea de pe moșie²⁷. Numărul zilelor de muncă²⁸ se modifică treptat de la 3-4 zile pe an în secolul al XVII-lea, la 5, ulterior în timpul în ultimei domnii a lui Mihai Racoviță în Țara

¹⁵ *Ibidem*, p. 171.

¹⁶ Lotul era o propretate ce se exploata individual, țăranii primind uneori o fâșie de pământ, anual, pentru muncă prin tragerea la sorți, dar obiceiul dispare cu timpul. Bunurile comune ale satului sunt pășunea, pădurea și locurile de pescuit.

¹⁷ *Ibidem* p. 172.

¹⁸ Numele taxei percepute pentru oamenii liberi.

¹⁹ Numele taxei percepute pentru rumâni/vecini.

²⁰ *Ibidem* p. 174.

²¹ Posibil ca această taxă să fie percepută doar sub formă de grâu, orz și fân.

²² „VINĂRÍCI” – valabil doar pentru Țara Românească.

²³ Dijma din fân este foarte rar menționată

²⁴ *Ibidem* p. 180.

²⁵ Apud, Radu, Rosetti, *Pământul sâtenii și stăpânii în Moldova*, București, 1907, p. 284.

²⁶ Uneori dările puteau fi plătite în natură.

²⁷ *Ibidem* p. 204.

²⁸ Numite „clacă” sau „boieresc”.

Românească (1741-1744), numărul crește la 6²⁹. Această situație se schimbă la 1749, cel puțin pentru Moldova, numărul crescând la 24 de zile pe an, cum este consemnat într-o cronică atribuită lui Enache Kogălniceanu. Tot în această cronică, se spune că cele 24 de zile puteau fi înjumătățite prin plata unei sume de 2 lei³⁰.

La 1 ianuarie 1766, Grigore al III-lea Ghica, domnitor al Moldovei (1764-1767), va socoti drept o zi, o suprafață de 12 prăjini pentru prașit, 3 clăi la seceră și la coasă o suprafață de o jumătate de falce³¹. O falce însemna 72 de prăjini. Pentru a prași o suprafață de 12 prăjini aveai nevoie de 2 zile, 3 clăi la secerat 3-4 zile, iar o jumătate de falce cosită se realizează în 2 zile³². În timpul celei de-a doua domnii din Moldova a lui Grigore al III-lea Ghica (1774-1777), se cere de către boieri reducerea zilelor de muncă de la zece la una, dar cererea este respinsă³³.

În Transilvania, situația era altfel, veacul al XVIII-lea este marcat de o semnificativă creștere a populației³⁴ și a numărului țăranilor liberi, drept pentru care noua administrație austriacă a recurs la noi măsuri pentru apărare a țăranilor iobagi, al căror număr scădea considerabil. Populația majoritară era românească după cum specifică și Paul Cernovodeanu: „Românii sunt răspândiți în toată Transilvania și în această secuime, ba chiar pe pământurile și în scaunele sașilor. Nu există sat, nu există oraș, suburbie care să nu-și aibă românii săi”³⁵. Circa 85% din contribuabili reprezentau țărani liberi sau iobagi, de aceea Dieta Transilvaniei a reglementat numărul de zile de muncă ale iobagilor la 4³⁶ zile pe săptămână cu brațele și la 3 cu animalele, jelerul lucrând doar 3 zile pe săptămână³⁷. De asemenea, Curtea de la Viena a micșorat numărul zilelor de sărbătoare de la 73, la 45 după 1700, iar după 1750 la 30³⁸. Era interzisă munca în timpul sărbătorilor și zilelor de duminică, însă se putea face excepție de la această interdicție deoarece în ordonanță nu existau sancțiuni clare³⁹. Țăranii trebuiau să dea dijme nobililor și să plătească o taxă fiscolei austriac.

Există și cazuri care se abat de la regula privind numărul zilelor de muncă, în Parțium spre 1767 și în Banat, unde numărul zilelor de muncă pe săptămână era de 2 cu brațele și 1 cu animalele⁴⁰. Iată cum este descrisă viața țăranului român din

²⁹ Constantin, Giurescu, *Istoria Românilor Vol. III; De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârșitul epocii fanariote (1601-1821)*, București, 2010, p. 507.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*, p. 508.

³² Un țăran putea prași în medie pe o zi 6 prăjini sau să seceră 10 prăjini pe zi sau să coasă 17, 18 prăjini pe zi. (72 de prăjini = 1 falce, 36 de prăjini = jumătate de falce, 10 prăjini = o clăie).

³³ *Ibidem*.

³⁴ De la 2 milioane numărul oamenilor a crescut la 2,5 milioane.

³⁵ Apud, Paul Cernovodeanu, Nicolae Edroiu, *Istoria românilor, vol VI, Românii între europa clasică și Europa Luminilor (1711-1821)*, București, 2002, p. 93.

³⁶ Decizii luate în 1714.

³⁷ Ioan-Aurel Pop, Ioan Bolovan, *Istoria Transilvaniei*, Cluj-Napoca, 2013, p. 131.

³⁸ *Ibidem*. p. 132.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*.

Transilvania de către oameni ai locului sau pur și simplu călători precum Johann Peter von Preiss, general-comandant al trupelor imperiale din Transilvania care relatează: „*De fapt supusul transilvănean sau iobagul este, în ce privește starea sa, cel mai nenorocit țăran ce poate fi găsit pe lume. În afară de viața sa, pe care și-o ține cu sudoare și în cea mai neagră mizerie, nu are nimic ce să-i aparțină personal. El poate fi privit ca un adevărat sclav al domnului său pământesc. În afară de robotele nesfârșite, pe care trebuie să le presteze cu vitele sau cu palmele săptămâni de a rândul, trebuie să facă și alte servicii fără cea mai mică retribuție, ba uneori fără nicio hrană*”⁴¹. Alte descrieri variaza, Puky Karoly, vorbește despre prestația slabă a românilor în domeniul agriculturii, precizând „*că cea mai slabă agricultură este aceea a românilor [...]*”⁴².

În ceea ce privește casele și „proprietatea”, țăranii transilvăneni stăteau mai prost la acest capitol decât compatrioții lor extracarpatici. Szailagy Sandor, un călător maghiar cunoscut pentru lucrările sale despre moți, ilustrează foarte bine starea locuințelor românilor iobagi pe la finele secolului XVIII. El povesteste despre casele acestor țărani ca fiind „*[...]de obicei extrem de simple, având două camere și acoperite cu paie. În acestea se înghesuie adeseori întreaga familie, cu cei 8-10 copii. Casele nu au zăvoare, dar nici nu au nevoie de păzitori. Totodată casele sunt dărăpanate și mici fiind protejate de ploi doar de un acoperiș de paie. Satele sunt alcătuite dintr-un conglomerat dezodronat de 50-60 de asemenea case*”⁴³. Există mai multe păreri în acest caz, de exemplu Ștefan Meteș susține că aceste migrații în număr mare au fost preponderente în acest veac. Istoricii contemporani sunt de părere că majoritatea acestor migrații au avut loc după 1750. Eu unul sunt de părere că majoritatea mișcărilor de populație aveau loc cu precădere după anumite evenimente, în cazul Transilvaniei răscoala condusă de Rakoczi, ar fi fost un asemenea motiv.

Rakoczi promisese oricărui iobag care servește în armată până la finele războiului, libertatea lor și a familiilor și scutirea de orice dare publică⁴⁴. Pe lângă acestea, situația precară de după 1750 i-a determinat de asemenea pe acești țărani să fugă din Transilvania. Există foarte multe dovezi toponimice sau oiconimice care atestă o deplasare preponderentă spre anumite regiuni ale Moldovei sau Țării Românești. La 1713 se atestă printr-o conscripție că într-un interval de la 4 până la 10 ani, 44 de sate de pe Valea Oltului au fost aproape pustiite, iobagii în număr de 476, trecând Carpații înspre Muntenia⁴⁵. În 1726, este consemnată printr-o anchetă a autorităților austriece, o plecare din Făgăraș, a 855 de oameni din 33 de sate⁴⁶. După

⁴¹ Johann Peter von Preiss, *Descrierea Transilvaniei, 1775 & 1781*, editat fragmentar la M. Bernath, Habsburgii și începuturile formării națiunii române, Cluj-Napoca, 1994, pp. 212-217 și D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1979, pp. 74-75.

⁴² Apud, Melinda Mitu, Sorin Mitu, *Ungurii despre români. Nașterea unei imagini etnice*, Iași, 2014, p. 310.

⁴³ *Ibidem*, p. 316.

⁴⁴ Ștefan, Meteș, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX*, București, 1977, p. 93.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 94

⁴⁶ Constantin Giurescu și Dinu Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, București, 1975, p. 538.

1758 din tot în Făgăraș este consemnată lipsa a 377 de iobagi, iar în alte 6 sate tot din această regiune, este consemnată în perioada 1764-1766, lipsa a 140 de țărani care au plecat în Moldova, lucru atestat și de cronicarul ungar Ștefan Halamagyi⁴⁷. Aceste migrații vin pe fondul mai multor reforme în Țările Române. Printre reformele cele mai însemnate pe plan social sunt cele lui Constantin Mavrocordat. Setul lui de reforme a fost precedat de cel al lui Nicolae Mavrocordat (1719-1730) care dorea ca plata dărilor de către țărani să aibe loc în 4 sferturi pe sat, în funcție de averea locuitorilor, sistemul de taxare fiind numit „ruptoare”⁴⁸. S-a renunțat repede la acest sistem deoarece domnitorul se concentrase pe finanțare construirii mai multor edificii.

După cum am precizat și mai sus, cel mai mare val de reforme avea să vină în timpul domniilor lui Constantin Mavrocordat. Mavrocordat a fost de șase ori domn în Țara Românească (1730; 1731-1733; 1735-1741; 1744-1748; 1756-1758; 1761-1763) și de patru ori domn în Moldova (1733-1735; 1741-1743; 1748-1749; 1769). Prin acest set de reforme dorea să familiarizeze mai mult structurile statului cu doleanțele domniei. La data de 7/18 februarie 1741, condul său de legi este emis, ulterior fiind publicat în cadrul revistei franceze „Mercure de France”, nu numărul din luna iulie 1742⁴⁹. În revista franceză setul de legi apare fiind prezentat ca o „constituție” în fază incipientă. Cele 13 articole ale hrisovului debutau cu o un apel către urmașii la domine pentru a respecta ceea ce stipula actul. Printre cele mai importante reforme ale sale se numără reforma fiscală, domnitorul apelând ca sistemul „ruptei în patru” pentru a facilita taxarea, reununând la plata pe gospodărie sau pe cap de om (rupta vistieriei)⁵⁰.

Pe plan social, domnitorul reorganizează structurile sociale, repartizând boierii pe 3 trepte, primind conform rangului salariul cuvenit⁵¹. Neamurile de boieri veliți erau scutite de dajdie, iar alții au fost puși să supravegheze și să sancționeze abuzurile agenților fiscali, pârcălabilor și altor slujitori⁵². Au fost de asemenea reorganizate stările militare, majoritatea fiind catalogați ca populație taxabilă. Preocuparea domnului pentru țărani s-a manifestat pentru prima dată în timpul domniei din Țara Românească (1744-1748). În 1746, este semnat hrisovul prin care rumânia este desființată, fiecare țaran șerb fiind răscumpărat cu 10 taleri⁵³. În Moldova, desființarea vecinăriei, a venit în primavara lui 1749, decretându-se că vecinii nu se mai puteau vinde odată cu moșia și reprezintă pe sătenii fără moșie, care trebuie să presteze 24 de zile de muncă pentru a-și plăti dările. Ceilalți săteni, „lăturași”, serveau doar 12 zile pe an în comparație cu

⁴⁷ Ștefan, Meteș, *op. cit.*, 1977, p. 99.

⁴⁸ Constantin, Giurescu, „*Istoria Românilor Vol. III; De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârșitul epocii fanariote (1601-1821)*”, București, 2010, p. 176.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 184.

⁵⁰ Numărul sferturilor va fi mărit la 6 și la 8 din cauza creșterii tributului către Poartă.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Ibidem*, p. 185.

⁵³ V. Mihordea, *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea în Țara Românească*, Vol. I, București 1960, p. 463-467.

foștii vecini care serveau dublu⁵⁴. Cele 24 de zile au fost introduse deoarece boierii moldoveni considerau suma de 10 taleri prea mică⁵⁵. Prin strădania lui de a elimina elementele feudale și prin promovarea modernității, aducerea la zi a structurilor statale și îmbunătățirea nivelului de trai al populației, Constantin Mavrocordat intră în rândul domnilor luminați, însă se deosebește de modelul occidental al despotului luminat prin faptul că reformase statul deoarece căuta și dorea perfecționarea modalităților de îmbogățire.

Setul de reforme aplicat de Mavrocordat atât în Moldova cât și în Țara Românească, a atras după cum am mai spus, mai mulți țărani. Ei credeau că situația lor se poate îmbunătăți, lucru constatat și de Johann Peter von Preiss: „Se observă din păcate emigrarea în fiecare an a unui mare număr de români transilvăneni în Țara Românească și Moldova. Dar foarte rar să emigreze de acolo mulți români în Transilvania. Cauza poate fi găsită foarte ușor, dacă se ia în considerare faptul că fostul principe român Constantin Mavrocordat a desființat solemniter [în chip solemn] șerbia, în așa fel încât în Țara Românească și Moldova numai țiganii mai sunt șerbi. Românii în schimb prestează domnilor lor numai robote foarte moderate și sunt obligați la plata unei taxe anuale iarăși moderată”⁵⁶. Una dintre destinațiile preferate din spațiul românesc era zona subcarpatică. Drept dovadă, există mai multe hrisoave printre care și unul din 1775, emis de către Alexandru Ipsilanti și dat episcopiei Buzăului: „*Io Alexandru Ioan Ipstilante voevod [...] fiind cu totul pornit spre liniștea și odihna nu numai a pământenilor...ci mai vârtos către cei ce vor veni din străinătate, străini la locuința pământului țarei Domniei mele, să afle răsufare și liman de adăpostire am dat această carte Domniei mele [...] Părintele episocipiei Buzăului ca să cheme și să aducă oameni străini din străinătate pe moșia Găvăneștii [...] să le dea adeverință la toți, ca să fie apărați în 8 luni, nimeni de nimic să nu-i supere ca să poată și ei în acea vreme a-și face sălășuire și după acest soroc, să fie în rând cu țara, dar iarăși mai cu ușurință*”⁵⁷. De asemenea geograful Franz Sulzer menționează și el în *Istoria Daciei Transalpine* că pe la 1781, numărul celor stabiliți în Muntenia ajunsese deja la 8000: „și-au lăsat patria lor și cu casa întreagă și s-au așezat aici [...] că 8000 dintre acești fugari Transilvăneni- Români, sub numele de Ungureni, s-au așezat aici încă în timpul meu. Nu au venit în ultimi ani și nici odata, ci în diferite ocazii”⁵⁸.

Privind mai atent către Transilvania, situația iobagilor era semănătoare cu cea din Țările Române la începutul primei jumătăți a secolului al XVIII-lea, totuși sunt câteva elemente diferite. Țăranii români din spațiul extra carpatic o duceau ceva mai bine,

⁵⁴ Radu, Rosetti, *op. cit.*, p. 375-376.

⁵⁵ V. Mihordea, *Relațiile agrare din secolul al XVIII-lea în Moldova*, București, 1968, p. 129-139.

⁵⁶ Johann Peter von Preiss, în *Descrierea Transilvaniei, 1775 & 1781*, editat fragmentar la M. Bernath, „*Habsburgii și începuturile formării națiunii române*”, Cluj-Napoca, 1994, pp. 212-217 și D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1979, pp. 74-75.

⁵⁷ Apud, V. A. Urechia, „*Istoria românilor între 1774-1786*”, București, 1891, p. 855.

⁵⁸ Franz Joseph Sulzer, *Istoria Daciei Transalpine*, București, 1995, p. 66.

față de iobagii transilvăneni. Ei se puteau căsători cu cine doreau și puteau practica o meserie fără să fie musai constrânși de stăpânul moșiei. Femeia, era considerată liberă nefiind silită să practice muncă, în schimb în Transilvania toată familia era susupă la robotă. Românul este descris de către maghiarul Bekasy ca fiind un rău gospodar, „*altora le lucrează pentru bani, dar lui însuși doar din nevoie. El cultivă hotarul cu porumb, din care trăiește numai el și pe care îl mănâncă sub chip de mălai și mămligă și îl bea cu pălincă. Iar femeia lui, șezând în picioare, înăuntru sau pe câmp, împletește neconținut, legănându-și furca la brâu*”⁵⁹. Această afirmație este completată de relatarea lui Fenyés Elek, care descrie alimentația țăranilor ca fiind una foarte săracă: „*Hrana românului este foarte simplă și este alcătuită în special din porumb. Din acesta se face pâinea, care nu este altceva decât o lipie subțire, și tot din aceasta se face așa-numita mămligă*”⁶⁰. Pe lângă porumb românul mai consuma lapte, brânză, fasole slănină și foarte rar carne. Potrivit acestor observații standardele alimentare indică nivelul rudimentar de trai al românilor, „*ei petrec toate zilele și nopțile din viața lor- chiar și în timpul celor mai vijelioase furtuni -, fără să sufere, pe câmp, sub cerul liber, într-un cojoc de oaie sau într-o ghebă albă de postav țărănesc, muncind*”⁶¹.

Toate aceste neajunsuri s-au acumulat, manifestându-se printr-o revoltă care a izbucnit violent în toamna anului 1784. Cunoscută în istorie drept răscoala lui Horea, aceasta a scos la iveală incapacitatea autorităților austriece de a gestiona Transilvania și nevoia de modernizare și mai ales neputința și întârzierile nobililor în ceea ce privește punerea în practică a reformelor. Țărănimea răsculată va prezenta la 11 noiembrie nobilimii refugiate la Deva următoarele rânduri „*Nobili să nu mai fie, ci fiecare dacă va putea găsi undeva o slujbă împărătească, din care să trăiască. Nobilii stăpânii de moșii să-și părăsească o dată pentru totdeauna moșiile. Și ei să plătească dare ca și poporul de rând*”⁶². În ciuda faptului că răscoala a fost înăbușită și liderii ei executați, atenția Împăratului Iosif al II lea a fost atrasă, majestatea sa fiind familiară deja cu situația, vizitând în 1773 pentru prima oară Transilvania și constatând că „*Acești săraci supuși români sunt, fără îndoială, cei mai vechi și cei mai numeroși locuitori ai Transilvaniei, sunt chinuți și împovărați cu nedreptăți de toată lumea, fie unguri, fie sași, așa de mult, că într-adevăr, soarta lor, când o cunoști, este foarte de compătimit și nu este decât de mirat că se mai găsesc atâția din acești oameni și că n-au fugit cu toții*”⁶³. Din această afirmație venită chiar din gura împăratului se înțelege că majestatea sa probabil avea în gând încă de pe atunci să ia măsuri, însă Transilvania nu era probabil pregătită și că era conștient și de fuga în masă spre Muntenia sau

⁵⁹ Apud, Melinda Mitu, Sorin Mitu, *Ungurii despre români, Nașterea unei imagini entice*, Iași, 2014, p. 311.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 312.

⁶¹ *Ibidem*, p. 317.

⁶² Apud, Florin, Constantin, *O istorie sinceră a poporului român*, București, 2011, p. 189.

⁶³ Apud, Ileana Bozac și Teodor Pavel, *Călătoria împăratului Iosif al II lea în Transilvania la 1773*, Cluj-Napoca, 2011, vol I, p 26.

Moldova. De menționat că împăratul se gândise în 1783 să desființeze iobăgia, însă acest lucru va fi pus în practică abia la câteva luni după terminarea răscoala lui Horea. Prototipul de legi a fost publicat la 25 august 1785 în limbile Transilvaniei, cea mai importantă fiind desființarea categoriei socială a iobagilor, lucru care se întâmplase cu mult timp în urmă în afara arcului carpatic. Se mai conferea dreptul de căsătorie al iobagilor cu cine doreau și să poată să învețe și să practice o meserie pe pământul proprietarului fără consimțământul stăpânului⁶⁴. Familiile supușilor nu mai trebuiau să practice robota. După cum precizează Angelika Schaser și Monica Vlaicu, țaranii români s-au văzut deja eliberați definitiv. De cealaltă parte a baricadei, celelalte stări din Transilvania s-au simțit lezate de această inițiativă de reformare și marchează conflictul dintre administrația habsburgă și stările Transilvaniei. Recensămintele erau sabotate de către nobilii, maghiarii și sașii dorind anularea acțiunilor de reabilitare a țăranilor români. Ei vedeau desființarea iobăgiei, ca fiind un cadou destinat românilor din partea împăratului, pentru a nu se mai revolta⁶⁵. Din alt punct de vedere, pe lângă inconveniențele create de sași ale căror privilegii fuseseră anule și ungerii nemulțumiți care trebuiau despăgubiți, se adaugă și birocrăția, dar și efectele răscoalei (recensămintele au fost întârziate deoarece cei responsabili fuseseră concentrați în timpul răscoalei).

Comparand cauzele și efectele reformelor în tot spațiul atât intracarpatic cât și extra carpatic, observăm foarte multe diferențe. Scopul pentru Moldova și Valahia, în reprezentă pe găsirea unei noi metode de atragere a fondurilor pentru domnitor, deoarece acesta trebuia să-și plătească dările către Poartă. Inițiativele nu au fost contestate de boieri, însă au fost trecute cu vederea de către domnitorii următori, care asemeni lui Constantin Mavrocordat se folosesc de tot ce le stă la îndemână pentru a face rost de bani. În Transilvania problema se pune în alt mod. Reforma a fost produsul Răscoalei lui Horea și a fost încetinită și ulterior boicotată de către celelate stări. Ca efecte, se numără atreagerea unui număr mai mare de oameni din Transilvania în Moldova și Țara Românească. Creșterea veniturilor, a culturii și a nivelului de trai a celor două țări a fost de asemenea un efect. În Transilvania urmările au avut efecte negative, pornind stările dominante împotriva regelui.

În concluzie secolul al XVIII-lea, a însemnat pentru spațiul locuit de români un veac plin de neliniști pentru unii și modificări sociale importante în evoluția statelor, în Moldova și Țara Românească dându-se startul proiectelor de reformă ce aveau să continue până la venirea lui Cuza, iar în Transilvania o speranță către îmbunătățirea situației românilor.

⁶⁴ Angelika Schaser și Monica Vlaicu, *Reformele iosefine în Transilvania și urmările lor în viața socială: importanța edictului de concivilitate pentru orașul Sibiu*, Sibiu, 2000, p. 103-104.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 105-106.

Bibliografie selectivă

- Bernath Mathias, *Habsburgii și începuturile formării națiunii române*, Cluj-Napoca, 1994
- Bozoc Ileana și Pavel Teodor, *Călătoria împăratului Iosif al II-lea în Transilvania la 1773*, Cluj-Napoca, 2011.
- Constantiniu Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, București, 2011.
- Cernovodeanu Paul și Edroiu Nicolae, *Istoria românilor, vol VI, Românii între Europa clasică și Europa Luminilor (1711-1821)*, București, 2002.
- Giurescu Constantin, *Studii de istorie locală; Vechimea rumâniei, Despre rumâni, Despre Boieri*, București, 1943.
- Giurescu Constantin, *Istoria Românilor Vol. III; De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârșitul epocii fanariote (1601-1821)*, București, 2010.
- Giurescu Constantin și Giurescu Dinu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, București, 1975.
- Metes Ștefan, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX*, București, 1977.
- Mihordea Valentin, *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea în Țara Românească*, Vol. I, București, 1960.
- Mihordea Valentin, *Relațiile agrare din secolul al XVIII-lea în Moldova*, București, 1968.
- Mitu Melinda și Mitu Sorin, *Ungurii despre români, Nașterea unei imagini etnice*, Iași, 2014.
- Pop Ioan-Aurel și Bolovan Ioan, *Istoria Transilvaniei, Cluj-Napoca, 2013.*
- Prodan D., *Răscoala lui Horea, vol. I*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1979.
- Rosetti Radu, *Pământul sătenii și stăpânii în Moldova*, București, 1907.
- Schaser Angelika și Vlaicu Monica, *„Reformele iosefine în Transilvania și urmarile lor în viața socială: importanța edictului de concivilitate pentru orașul Sibiu*, Sibiu, 2000.
- Sulzer Franz Joseph, *Istoria Daciei Transalpine*, București, 1995.
- Urechia V.A., *Istoria românilor între 1774-1786*, București, 1891.